

**ПОНЯТТЯ БАНКРУПТСТВА ТА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН****CONCEPTS OF BANKRUPTCY AND INSOLVENCY.
COMPARISON WITH FOREIGN COUNTRIES****Кудрявцева В.В., к.ю.н.,
асистентка кафедри господарського права***Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Асєєва К.М., студентка IV курсу факультету юстиції**
*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Манасян К.Н., студентка IV курсу факультету юстиції**
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дана стаття присвячена таким поняттям як банкрутство та неплатоспроможність та їх законодавчому визначенню в Україні, також розглянуто причини та наслідки виникнення цих явищ для власників, споживачів, клієнтів та для економіки різних країн загалом. Законодавче визначення міститься в Господарському Кодексі та в Кодексі України з процедур банкрутства. Банкрутство та неплатоспроможність мають серйозні наслідки як для підприємств та осіб, так і для економіки в цілому. В статті проаналізовані наслідки для всіх груп. Досліджено досвід іноземних країн у сфері неплатоспроможності та банкрутства. У статті зазначено, що існує три напрями законодавчого врегулювання явищ неплатоспроможності та банкрутства: прокредиторський, проборжниковий, змішаний. Більшість економічно розвинутих країн обирають саме проборжниковий метод та залучають різноманітні механізми задля реабілітації платоспроможності боржника. Так, у США дану проблематику регулює U.S. Code: Title 11 Bankruptcy, у якому питання неплатоспроможності має три визначення: для суб'єкта господарювання, для муніципалітету, для товариства. Також наведено шість видів справ про банкрутство: ліквідація, регулювання/коригування боргів муніципалітету, реорганізація, регулювання/коригування боргів сімейних фермерів або рибалки з регулярним доходом, регулювання/коригування боргів фізичної особи з регулярним доходом. Німецькій «Insolvenzordnung» виділяє три причини банкрутства: неплатоспроможність боржника, неминуча неплатоспроможність та надмірна заборгованість. Німеччина рівноцінно захищає права кредиторів та боржників. У Великій Британії існує декілька нормативно-правових актів, що спрямовані на вирішення питань неплатоспроможності та існує п'ять процедур для компаній для відновлення активів або ліквідації, де три направлені на відновлення активів суб'єкта, а інші два безпосередньо застосовуються при ліквідації. Французьке законодавство можна охарактеризувати багатогатним та проборжниковим. У Польщі визначення боржника фізичної особи та боржника юридичної особи є різним. На відміну від Франції у Польщі діє для врегулювання питання кодекс.

Ключові слова: неплатоспроможність, банкрутство, причини, наслідки, боржник, кредитор, законодавче врегулювання, заборгованість, досвід іноземних держав.

This article is devoted to concepts such as bankruptcy and insolvency and their legal definition in Ukraine, as well as the causes and consequences of the occurrence of these phenomena for owners, consumers, clients and for the economy of different countries in general. The legal definition is contained in the Economic Code and the Bankruptcy Code of Ukraine. Bankruptcy and insolvency have serious consequences for both businesses and individuals, as well as for the economy as a whole. The article analyzes the consequences for all groups. The experience of foreign countries in the field of insolvency and bankruptcy was studied. The article states that there are three directions of legislative regulation of insolvency and bankruptcy phenomena: pro-creditor, pro-debtor, and mixed. Most economically developed countries choose the pro-debtor method and involve various mechanisms to rehabilitate the debtor's solvency. Yes, in the USA this issue is regulated by the U.S. Code: Title 11 Bankruptcy, in which the issue of insolvency has three definitions: for a business entity, for a municipality, for a partnership. Six types of bankruptcy cases are also listed: liquidation, adjustment/adjustment of municipal debts, reorganization, adjustment/adjustment of debts of family farmers or fishermen with regular income, adjustment/adjustment of debts of an individual with regular income. The German "Insolvenzordnung" distinguishes three reasons for bankruptcy: insolvency of the debtor, imminent insolvency and excessive indebtedness. Germany equally protects the rights of creditors and debtors. In the UK, there are several pieces of legislation aimed at dealing with insolvency and there are five procedures for companies to recover or wind up, with three referring to the recovery of the entity's assets and the other two directly applicable to liquidation. French legislation can be characterized as multi-act and pro-debt. In Poland, the definition of a debtor of a natural person and a debtor of a legal entity is different. Unlike France, Poland has a code to settle the issue.

Key words: insolvency, bankruptcy, causes, consequences, debtor, creditor, legislative regulation, indebtedness, experience of foreign countries.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Банкрутство та неплатоспроможність – це терміни, які зазвичай асоціюються з фінансовими труднощами та нестабільністю. Вони мають значення не лише для окремих підприємств та осіб, а й для економіки загалом. Розглянемо їх визначення, причини, наслідки та можливі шляхи запобігання.

Банкрутство та неплатоспроможність – це явища, які існують вже століттями. Історичні приклади таких ситуацій можуть включати крахи великих корпорацій або фінансові кризи, які вплинули на економічну ситуацію країни чи регіону. У початковий період розвитку ринкової права виконавче провадження передбачало, що особі, щодо якої винесене судове рішення або яка визнала свій борг, нада-

вався тридцятиденний строк виконання. Якщо протягом цього часу боржник не задовольняв вимоги свого кредитора, останній здобував право власності на боржника як раба, тобто він міг за своїм бажанням продати його за межі Риму або навіть убити [1, с. 12].

Законодавче визначення поняття банкрутства міститься в Господарському кодексі України (далі – ГК). Відповідно до ч. 2 ст. 209 ГК банкрутством вважається нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури [2].

Крім ГК, поняття банкрутства міститься в Кодексі України з процедур банкрутства (далі – Кодекс). Відповідно до ст. 1 цього нормативно-правового акту банкрутством вва-

жається визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до ЗУ «Про страхування» або ЗУ «Про кредитні спілки» [3]. До набрання чинності цим Кодексом визнати банкрутом можна було виключно юридичну особу, але наразі книга четверта Кодексу містить положення щодо провадження у справах про неплатоспроможність фізичної особи та фізичної особи-підприємця.

Причини банкрутства можуть бути різноманітними, від економічних та фінансових труднощів до юридичних аспектів, таких як порушення певних зобов'язань.

На відміну від банкрутства як юридичного факту, що встановлюється судом та породжує певні правові наслідки, неплатоспроможність є фактичним станом, у якому опинився суб'єкт господарювання, пасиви якого перевищують його активи, що унеможливає проведення ним розрахунків з кредиторами. Неплатоспроможність вказує на стан, коли підприємство чи особа не в змозі виконати свої фінансові зобов'язання у визначений строк. Це може бути наслідком недостатніх оборотних коштів, збільшення витрат або зменшення прибутку.

У кризовому стані підприємство опиняється не відразу. Кризові явища починаються з погіршення певних показників, які характеризують його зовнішнє та внутрішнє середовище, тобто з'являються ознаки (симптоми) неплатоспроможності та ризику настання банкрутства. До них належать: спад попиту на продукцію та зменшення обсягів виробництва; зниження прибутковості виробництва; збільшення витрат на виробництво; неритмічність підприємства; скорочення робочих місць; припинення поточних платежів та систематичне порушення термінів погашення зобов'язань; падіння ринкової ціни цінних паперів і скорочення виплачуваних дивідендів [4, с. 2].

Також варто додати і такі причини виникнення неплатоспроможності: зменшення національного доходу; зростання інфляції; нестабільність податкової системи; зниження рівня реальних доходів населення, нестабільність фінансового, валютного ринків; політична нестабільність; негативні демографічні процеси; неефективний маркетинг, менеджмент; суттєва перевитрата інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку по реалізованих проектах; неефективна фінансова стратегія; низька ліквідність активів; надмірна частка позикового капіталу та зростання дебіторської заборгованості [5].

Банкрутство та неплатоспроможність мають серйозні наслідки як для підприємств та осіб, так і для економіки в цілому. Вони можуть призвести до великих втрат для кредиторів, власників та споживачів, зменшити довіру до бізнесу та призвести до економічного спаду.

Економічні наслідки для сторін у процесі банкрутства і неплатоспроможності: для кредиторів – кредитори, які вимагають погашення своїх боргів у разі банкрутства, можуть втратити частину або всю суму боргу. Часто кредитори розподіляються за пріоритетом виплат: одні кредитори можуть мати пріоритет перед іншими.

Для власників – власники підприємства можуть втратити свої інвестиції або контроль над компанією. Вартість акцій або паїв у компанії може суттєво зменшитися або навіть зникнути.

Для споживачів та клієнтів – банкрутство може призвести до змін у якості обслуговування або навіть до припинення надання послуг або виробництва продукції. Споживачі можуть зазнати негативного впливу на доступність товарів або послуг і їх якість.

Для економіки загалом – банкрутство може мати великий економічний вплив на місцеві громади та ринки, зокрема, призводити до збільшення безробіття та втрати податкових надходжень. Стабільність фінансових ринків і довіра до бізнесу можуть погіршитися внаслідок банкрутства великих компаній або фінансових установ.

Соціальні наслідки банкрутства також не можна недооцінити. Втрата робочих місць, психологічний стрес та емоційний тягар можуть мати серйозний вплив на працівників, їх сім'ї та суспільство в цілому. Банкрутство підприємства може призвести до масового звільнення працівників і збільшення рівня безробіття у регіоні, а це може мати серйозний вплив на соціальний статус та самооцінку працівників, їх фінансове становище та здоров'я. Банкрутство підприємства може підірвати довіру споживачів та інвесторів до інших підприємств у відповідному секторі економіки.

Це може вплинути на рішення про покупку певних товарів або послуг, а також на рішення щодо інвестування. Банкрутство також може мати негативний вплив на спільноту в цілому, зокрема, призводити до зменшення підтримки місцевих підприємств та надання ними послуг, це і втрата робочих місць та зменшення податкових надходжень, які у свою чергу, можуть вплинути на інфраструктуру, освіту та інші соціальні програми.

Щоб уникнути банкрутства та неплатоспроможності, необхідно вжити ефективних заходів. Нині великої популярності набули такі антикризові стратегії: управління змінами, стратегія диференціації, стратегічні альянси, стратегія швидкої реакції, венчурні стратегії, синергічне управління бізнесом, даунсайзинг, системне управління бізнес-процесами, системні інновації, підприємницька креативність тощо. Відповідно до того, що є причиною кризи, підприємству слід обирати метод або комплекс методів, які краще за інші допоможуть усунути джерела розбалансування діяльності, та розробляти матрицю фільтрації методів [6, с. 88].

Також фінансове планування, управління ризиками, ефективне управління кредиторською заборгованістю та постійний моніторинг фінансового стану можуть допомогти підприємствам та особам уникнути фінансових труднощів.

Ретельне фінансове планування дозволяє підприємствам та особам уникнути фінансових труднощів шляхом управління бюджетом, плануванням витрат та створенням резервних фондів. Розробка і впровадження стратегій управління ризиками допомагає ідентифікувати та управляти ризиками, що можуть призвести до фінансових проблем. Регулярний моніторинг фінансового стану дозволяє оперативно реагувати на зміни та вчасно коригувати стратегії управління. Періодичне оновлення та реформування бізнес-моделей та стратегій діяльності допомагає пристосуватися до змін на ринку та уникати застарілих підходів, які можуть призвести до фінансових труднощів.

Явище неплатоспроможності підприємств, і відповідно самого банкрутства, притаманно кожній країні і вже не сприймається як щось негативне, а скоріше як нормальний, очікуваний процес у бізнесі, де постійно існує конкуренція між суб'єктами господарювання, наслідком чого є поява нових гравців та зникнення старих. Надалі ми будемо розглядати питання щодо того, як саме країни з ринковою економікою у всьому світі визначають та співвідносять поняття «неплатоспроможності» та «банкрутства», а також особливості врегулювання ними даних процедур.

Попередньо доцільним є зазначити, що науковці виділяють напрями ставлення держав до процедури банкрутства та неплатоспроможності на законодавчому рівні: 1) прокредиторський – пріоритет надано інтересам кредитора та задоволенню його грошових вимог, тому ризик застосування ліквідаційної процедури є великим, а реор-

ганізаційні механізми не такі дієві та не часто обираються боржником та/або кредитором; 2) проборжниковий – тут навпаки позиція законодавця полягає у наданні можливості боржнику ефективно відновити платоспроможність, а інтереси кредитора мають вторинну значимість, їх грошові вимоги задовольняються паралельно з відновленням бізнесу боржника; 3) змішаний – полягає у солідарному захисті інтересів боржника та кредитора [7, с. 235].

У США існує Кодекс про банкрутство (U.S. Code: Title 11 Bankruptcy), який набрав чинність ще у 1979 році. Цікаво, що термін «insolvent», тобто неплатоспроможний, у Кодексі поділяється на три групи та має відповідно три визначення: а) щодо суб'єкту господарювання, який не є товариством або муніципалітетом, – фінансовий стан, коли сума боргів цього суб'єкта перевищує всю його власність за справедливою оцінкою; б) щодо товариства – фінансовий стан, при якому сума боргів такого товариства перевищує сукупність майна, за справедливою оцінкою; в) щодо муніципалітету – фінансовий стан, коли муніципалітет не має об'єктивної можливості сплачувати борги. Банкрутство для цілей Кодексу визначається як правовий порядок вирішення боргових проблем фізичних та юридичних осіб [8].

У Кодексі США наведено 6 видів справ про банкрутство: глава 7 «ліквідація», глава 9 «регулювання/коригування боргів муніципалітету», глава 11 «реорганізація», глава 12 «регулювання/коригування боргів сімейних фермерів або рибалки з регулярним доходом», глава 13 «регулювання/коригування боргів фізичної особи з регулярним доходом» [9]. Загалом як зазначають Сарнацький М.А., Цар О.З. та виходячи безпосередньо з приписів Кодексу в США система побудована таким чином, щоб створити боржнику працюючі механізми для відновлення платоспроможності та запобігти ліквідації, але навіть якщо вже діло дійшло до останньої, то боржник має можливість трансформувати провадження у будь-який момент на реорганізаційне [9, 10].

Процедура у справі про банкрутство може починатися як з ініціативи боржника, так і з ініціативи кредитора, але для першого це зробити значно легше. Боржнику при поданні заяви щодо початку ліквідаційної чи реорганізаційної процедур не потрібно доводити власну фінансову неспроможність, що провокує багатьох недобросовісних підприємців з нормальною платоспроможністю відкривати вищезазначені провадження та користуватися обмеженням прав кредиторів. Щодо останніх Поляков Б.М. зазначає, що кредиторі мають право подати таку заяву якщо сума їх незабезпечених вимог більше 5 тис. дол., але подати цю заяву можуть як мінімум три кредитори [11].

У Німеччині діє Закон «Про неспроможність» або «Insolvenzordnung», що є чинним від жовтня 1994 року. Визначення та підстави відкриття процедури банкрутства містяться у параграфах 17-19 Закону. Відповідно до п. 17 однією з причин банкрутства є неплатоспроможність боржника, коли він не в змозі виконати належні зобов'язання, зазвичай ситуація, де суб'єкт припиняє здійснювати платежі [12]. Федеральний суд правосуддя в Німеччині (Bundesgerichtshof) у своєму рішенні 2005 року розробив прецедентний принцип для подальшого використання судами – боржник є неплатоспроможним, якщо не може виконати 90% платіжних зобов'язань у встановлений термін протягом 3 тижнів [13].

Також причиною для подання заяви про банкрутство може бути так звана неминуха неплатоспроможність або загроза неплатоспроможності. Це ситуація, коли компанія на момент подання заяви не є неплатоспроможною, але вона ймовірно не зможе виконати свої платіжні зобов'язання у встановлений термін. Як правило використовують прогнозований період у 24 місяці.

Остання підстава – надмірна заборгованість. Обставини коли активи боржника (а саме юридичної особи)

більше не покривають існуючих зобов'язань. Але законодавство наводить виняток, що і відрізняє цю підставу від звичайної неплатоспроможності, – якщо велика ймовірність того, що компанія продовжуватиме працювати протягом наступних дванадцяти місяців, надмірної заборгованості в розумінні законодавства немає.

Ініціатором порушення справи щодо банкрутства може бути і кредитор і боржник. Достатніми доказами неплатоспроможності зі сторони, що подає таке клопотання до суду, є визнання такого статусу самим боржником, фактичне припинення платежів. Також у п. 5 Закону зазначено: «Суд у справах про банкрутство повинен з власної ініціативи встановити всі обставини, які мають значення для провадження у справі» [12]. Саме судові провадження не передбачає жодних процедур відновлення фінансової спроможності боржника (реорганізації або санації). Якщо є причини вважати, що платоспроможність можна відновити, то: 1) затверджується конкурсний план, а провадження у суді припиняється; 2) у позасудовому порядку укладається мирова угода між боржником та кредитором. Сарнацький М.А. стверджує, що загалом у Німеччині рівноцінно захищені права кредиторів та боржників. У останніх є багато можливостей для відновлення своїх активів, а кредиторі наділені широким колом повноважень та мають великий вплив на процедуру ліквідації або реорганізації [9].

У Великій Британії існує цілий ряд актів, що регулюють питання фінансової неспроможності, наприклад, основним є Закон «Про неспроможність» 1986 р., Правила «Про неспроможність» (регулюють здебільшого процедурні питання), тощо. У контексті британського права термін «insolvency», тобто неспроможність/неплатоспроможність, можна охарактеризувати як ситуацію, при якій фізична особа чи підприємство мають недостатньо активів для покриття своїх боргів або не можуть сплатити свої борги у строк. Необхідно зазначити, що в Англії та Уельсі поняття «банкрутство» використовується тільки відносно фізичних осіб, а таку процедуру для компаній називають «corporate insolvency». Законодавством передбачено 5 процедур для компаній, де 3 («administrations» – адміністрація, управління; добровільна домовленість компанії; адміністративні конкурсні процедури) направленні на відновлення активів суб'єкта, а інші 2 (примусова ліквідація, добровільна ліквідація) безпосередньо застосовуються при ліквідації [14].

Французьке законодавство, що регулює дане питання, складається з цілої низки актів, до прикладу, Закон «Про запобігання та дружнє врегулювання проблем на підприємстві», Закон «Про оздоровлення та судову ліквідацію підприємств», тощо. Під неплатоспроможністю розуміють термінову чи неминучу неспроможність компанії або фізичної особи погасити заборгованість перед кредиторами одразу чи найближчим часом. Також розрізняють банкрутство особи, що врегульовано статтями Господарського кодексу Франції, та банкрутство бізнесу. Законодавство у Франції можна охарактеризувати більше проборжниковим, яке містить цілий ряд варіантів як уникнути ліквідації: прощення боргу повністю або частково; продовження термінів оплати; угода про розстрочення платежів; прийняття партнера, який може вкластися у компанію; мирова угода; створення самоуправних груп; погоджена кредиторами реструктуризація боргів; складення плану погашення боргів. Ініціювати порушення справи про банкрутство можуть боржник, кредитор, прокурор та суд у випадку невиконання умов мирової угоди [15].

У Польщі діє Закон про банкрутство, згідно зі ст. 11 якого неплатоспроможність боржника визначається як втрата здатності виконувати належні грошові зобов'язання. Такий висновок щодо суб'єкта можна зробити, якщо прострочення виконання грошових зобов'язань перевищує 3 місяці. Також щодо боржника юридичної особи

у ч. 2 ст. 11 зазначено, що він є також неплатоспроможним, якщо його грошові зобов'язання перевищують вартість його активів і такий стан триває понад 24 місяці. Заяву про банкрутство може подати боржник або кредитор. Боржник має задекларувати свої персональні активи та фінансову ситуацію, а суд перевіряє ці дані і в разі невідповідності, виявленні неправдивих відомостей боржник несе адміністративну чи кримінальну відповідальність [16].

Висновок. У висновку можна зазначити, що поняття банкрутства та неплатоспроможності є складними та багатогранними. Наприклад, історичний аналіз показує, що банкрутство відоме ще з давніх часів: в Древньому Римі боржник міг бути відданий у рабство, якщо він не зміг погасити свої зобов'язання. Сучасність також не обійшлася без гучних випадків банкрутства, таких як крахи великих банків або підприємств, що мали великий вплив на глобальну економіку.

Крім того, важливо враховувати вплив глобалізації та цифровізації на ризики банкрутства. Швидкі темпи змін у світі технологій та електронної комунікації можуть як зменшувати, так і збільшувати ризики для бізнесу та особистих фінансів. Також вони є важливими складовими сучасної економічної та фінансової системи. Вони відображають ступінь фінансової стабільності та здатність підприємств та осіб виконувати свої фінансові зобов'язання.

Причини та наслідки банкрутства та неплатоспроможності є різноманітними і включають економічні, фінансові, юридичні та соціальні аспекти.

З проведеного вище аналізу законодавства інших країн зрозуміло, що кожна держава по-своєму характеризує поняття банкрутства та неплатоспроможності, має осо-

бливе, підлаштоване під власне суспільство врегулювання даних явищ. Здебільшого сучасні, економічно розвинуті країни обирають проборжниковий напрям врегулювання, основними цілями якого є зберегти бізнес боржника, створити для нього систему дієвих механізмів відновлення платоспроможності.

Отже, у країнах з перехідною економікою, таких як Україна, процеси банкрутства та неплатоспроможності можуть бути менш розвиненими та недостатньо прозорими, що створює проблеми для бізнесу та інвестиційної активності. Проте виявлено, що існує спільна тенденція до удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері з метою забезпечення більшої прозорості, захисту прав кредиторів та стимулювання підприємницької активності, що є досить позитивною тенденцією.

Доцільним є і ознайомлення вітчизняного законодавця з досвідом інших, більш розвинутих та економічно успішних держав. Досвід іноземних країн може бути важливим джерелом для вдосконалення законодавства про банкрутство та неплатоспроможність, що сприятиме підвищенню ефективності фінансового регулювання та розвитку бізнесу в Україні. Але не треба забувати, що кожне суспільство має свою унікальну ментальність, і тому, в першу чергу, необхідно вибудовувати законодавство сформоване на основі цих особливостей, дієве саме для нашої держави.

Тому, враховуючи ці аспекти, важливо розвивати ефективні стратегії управління ризиками та сприяти інноваціям у фінансовій сфері. Тільки так можна забезпечити стійкість та стабільність економіки та суспільства в цілому, уникнути непотрібних економічних криз та сприяти сталому розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тітов М. І. Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти / За наук, ред. В. М. Гайворонського. Харків: Консум, 1997. 192 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. С. 144.
3. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року. Відомості Верховної Ради. 2019. № 19. Ст. 74.
4. Чаленко Н. В. Моніторинг фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства. Економіка. Управління. Інновації. 2014. № 1. С. 1–6.
5. Фурман Т.Ю., Прокопович Н.І. Причини банкрутства та механізми його запобігання на підприємстві. Економічні науки. 2008. № 10.
6. Старинець О. Г. Сутність і класифікація методів антикризового управління підприємств. Регіональна економіка та управління. 2017. № 3 (16). С. 87–92.
7. Хомко Л.В., Яновицька А.В. Правове регулювання банкрутства: навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.
8. U.S. Code: Title 11. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>
9. Сарнацький М.А. Використання зарубіжного досвіду у формуванні та реалізації державної політики у сфері банкрутства України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Київ, 2021. С. 79–85.
10. Цар О. З. Світовий досвід оздоровлення неплатоспроможних підприємств та можливості його застосування в Україні. Галицький економічний вісник. 2013, С. 34–42.
11. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: дисертація. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018, 292 с.
12. Insolvenzordnung (InsO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html>
13. Zahlungsunfähigkeit: Was versteht man darunter? URL: <https://agicap.com/de/artikel/zahlungsunfaehigkeit/>
14. Insolvency in brief: A guide to insolvency terminology and procedure. URL: <https://www.pwc.co.uk/assets/pdf/insolvency-in-brief.pdf>
15. L'insolvabilité : le moyen de se sortir de la dette. URL: <https://www.ionos.fr/startupguide/gestion/quest-ce-que-linsolvabilite/>
16. USTAWA. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030600535/U/D20030535Lj.pdf>